

НАУКА "КОМПАРАТИВІСТИКА" В СУЧАСНОМУ ТРАКТУВАННІ

Серед літературознавчих дисциплін компаративістика чи не наймолодша. Як констатують дослідники, якщо літературні науки в основному виокремилися в самостійну галузь у ХІХ сторіччі, то становлення компаративістики пов'язане зі сторіччям минулим. Можна з певністю стверджувати, що зумовлене воно розширенням діапазону європейської цивілізації, відкриттям її спільного з Азією праякоріння, адже саме це надихало численні дослідження мовної й первинної естетичної конкретики ("мандрівні сюжети" О.Веселовського), що підтверджували спочатку індо-європейську, а потім, із проведенням етнокультурних досліджень на теренах інших континентів, і загальнолюдську стадіальність і подібність естетичного розвитку. За радянських часів порівняльне літературознавство розробляло проекти типологічних і контактних взаємин. Світова ж компаративістика йшла власним шляхом.

Деякі сучасні дослідники пов'язують її розквіт із "теоретичним бумом" 20-х років, із російським формалізмом і Празькою школою. Ідеться про той міжвоєнний період, коли внаслідок формування тоталітарних режимів у Європі багато науковців опинилися у вигнанні, де заново переосмислюють поняття національної сутності.

Е.Ептер, професор французької літератури у Нью-Йоркському університеті, автор кількох монографій із культурологічних і літературних студій, у другому числі журналу *"Critical Inquiry"* за 2003 рік вміщує велику статтю "Глобальна трансляція: "винахід" компаративної літератури, Стамбул, 1933" (*Global Translatio: the "invention" of Comparative Literature, Istanbul, 1933*). Уже сам епіграф задає тональність цій розвідці: "Будь-яка мова – перш за все людська, а тоді вже національна", – стверджував Лео Шпітцер, відомий філолог, емігрант із нацистської Німеччини, який заклав підвалини школи компаративістики спочатку в Туреччині, а пізніше у США, куди змушений був емігрувати і де продовжував свою роботу. Це саме Лео Шпітцер допоміг Еріху Ауербаху влаштуватися в Туреччині, де Ауербах і написав всесвітньовідомий "Мімесис" – одну з основоположних, на думку Е.Ептера та деяких інших учених, розробок компаративної науки як такої. До того ж життєві обставини змусили багатьох представників великої емігрантської філологічної громади стати безпосередніми учасниками навчального процесу в Туреччині, що сприяло збагаченню їхніх естетичних уявлень враженнями від абсолютно іншої культури. З другого боку, турецька літературна й культурна спільнота також переживала складні часи, шукаючи власного шляху для консолідації нації поза межами ісламу (адже, мабуть, тоді вже починалися процеси, які сьогодні дають Туреччині право претендувати на вступ до Європейського Союзу). Е.Ептер зазначає, що вже з моменту зародження компаративістика формувалася як глобалістська наука. Ті, кого дослідник вважає її провідними постатями – Шпітцер, Е.Ауербах, – були емігрантами й аж ніяк не причетними до націоналізму. Спираючись на Т.Моретті, Р.Етьємбля та інших відомих компаративістів, Е.Ептер наголошує на неodrивності компаративістики від концепту світової літератури, прикладом чого, на його думку, може слугувати діяльність Л.Шпітцера, який хоч і сповідував євроцентризм, але як емігрант був причетний до іншого топосу, і це змушувало його дивитися на знайомі речі під іншим кутом зору. Як зазначає Е.Ептер, "практика критичного читання ... привнесла глобальне безпосередньо в текст". Отже, глобальність, –

стверджує вчений, — одна з визначальних рис компаративістики. Сьогоднішній стан цієї науки значною мірою зумовлений процесом глобалізації та зміною інтелектуально-філософської антропологічної парадигми.

Глобалізація впливає і на масштаби й параметри дослідження. А якщо взяти до уваги, що вона позначається на всій культурологічній ситуації, на характері та спрямованості гуманітарних наук, то очевидною стає необхідність певного переструктурування чи не кожної конкретної науки, зокрема й компаративістики.

Один із сучасних метрів компаративістики Р.Веллек статтю під назвою "Криза компаративістики" опублікував ще 1958 р., коли епіцентр зацікавлень компаративістів переміщувався від конкретних досліджень елементів різних фольклорних і літературних національних феноменів, об'єднаних спільним "пракорінням"-походженням, до площини міфологічно-підсвідомого, яка почала розглядатися як підґрунтя персоналістичних творів будь-якої літератури.

Певною мірою логічний — на такому тлі — сплеск деконструктивістських течій у 60–70-х роках зумовив не стільки розвиток самої компаративістики, як наук навколо неї. Відомий американський літературознавець Гілліс Міллер констатує, що в 1979 році після публікації праці Поля де Мана "Алегорії читання" відбулося відчутне зміщення фокуса у вивченні художніх текстів — від "внутрішніх" до "зовнішніх" зв'язків літератури, її "розташування" у психологічному історичному або соціологічному контексті¹ з подальшим все відчутнішим зміщенням вектора досліджень у культурологічній дискурс. Подібні зрушення відбуваються і в компаративістиці. При цьому серед науковців виникли певні розбіжності щодо питання про функції компаративістики. На думку одних, вона має "уніфікувати наше відчуття сутності природи й ствердити функцію літератури як культурного перехрестя". Інші ж стверджують, що компаративістика має "сприяти нашому розумінню множинності проявів літератури як такої в різних культурах"².

Скажімо, М.Ріффатер виводить літературу в позаісторичний простір тексту ("Контекстуалізація невід'ємна від історії (не історії як сучасного жанру, а як самостійної дисципліни. Я не стверджую, що історизм не підходить для аналізу літератури: на мою думку, він придатний лише для певних видів літературної продукції — до генези літературних мистецьких творів та їх рецепції. Але власне література не має бути ускладнена ані генезою, ані рецепцією. Література — це текст, і оскільки він виникає одного разу, і автор зникає й не може більше його варіювати, текст стає історичний і його значення прояснюється насамперед у контекстах"³). У полі компаративістики Ріффатер намагається вибудувати канон для самодостатнього осягнення її сутності. "Канон — це культурне виявлення центрального типу усталеної поведінки в даному суспільному контексті. Отже, канон мав би бути винятково домінантою культурних студій"⁴.

Усі ці постулати й теоретичні викладки стають можливими лише за умови ставлення до літератури як до явища винятково комунікативно-когнітивного, відмінного від мистецтва. Тут оперують лише смисловими домінантами — і в нормативному, і в ультрасучасному їх потрактуванні, коли сенсом літератури проголошується невловиме підсвідоме, а формою її структура. При цьому

¹ Miller, J.Hillis. The Function of Literary Theory in Present Time // The Future of Literary Theory. Ed. by Ralph Cohen. — N.Y., 1989. — P.102.

² Bernheimer Ch. Introduction: The Anxieties of Comparison // Comparative Literature in the Age of Multiculturalism. Ed. by Ch. Bernheimer, Baltimore & London, 1995. — P.10.

³ Riffaterre M. On the Complementarity of Comparative Literature and Cultural Studies // Comparative Literature in the Age of Multiculturalism. — P.1.

⁴ Ibid.

відмітається весь спектр конотативності, варіативності суто авторської та суто читачької персоналії, без чого не існує художньої літератури як такої. Майже для всіх відгалужень філософсько-критичної науки, що нуртує під парасолькою постмодернізму, на противагу численним явищам художнім, що також містяться під цією узагальнюючою назвою, прикметна надзвичайна псевдосаєнтизація уяви, що спирається на фрейдизм та юнгіанство, абсолютизуючи їх як єдину наукову основу для вивчення естетичних витворів. При цьому залишається поза увагою, що теоретичні настанови Юнга базуються не на експериментальному матеріалі, а на його геніальних здогадах суто спекулятивного характеру, наближених *de facto* за своєю природою до акту художнього творення. А прагматична медичинська налаштованість доктора Фрейда на вивчення підсвідомого аж ніяк не ґрунтувалася на експерименті з фізіологічною системою людини, з діяльністю її мозку. Отже, уся наукова база вивчення природи, функціонування, характеру художнього вимислу, сам складний механізм творення художнього тексту вимагає ретельного дослідження. І популярна деконструктивістська методика навряд чи може вважатися достовірною.

Тому в цьому позаісторичному просторі дуже незатишно тим, хто розглядає літературу як вияв унікального естетичного. Ще 1985 року, виступаючи на XI Паризькому конгресі компаративістів, Анна Балакян, незаперечний авторитет літературної науки, з тривогою констатувала, що зусилля багатьох теоретиків фактично спрямовані на те, щоб “вилучити твори з їхніх звичних клястерів, помістити їх у позаісторичну, позародову орбіту, які трансформують організацію здатних до асоціації прочитань у самодеструктивному плані”⁵. Виступ А.Балакян вартий окремої докладної розмови, адже в ньому сформульовано й докладно проаналізовано основні вади спекулятивної теорії. Адже за об’єктивністю й строгою “науковістю” такої критики чітко простежується домінанта універсалізації, що неодмінно приводить до нехтування унікальністю як невід’ємною ознакою художнього тексту. Саме тут, на думку дослідниці, важливу роль може відіграти компаративістика, яка володіє величезним конкретним літературним матеріалом, різноманіттям літературного фактажу, а отже, може й зобов’язана додати до декодуючих схем літературної науки власні “encoding systems” (кодуючі системи), що виходять із принципу неповторності, унікальності мистецького твору. Такою була ситуація на межі ХХ–ХХІ століть, і саме в такій ситуації з’явилися паростки нових теорій та намітилися нові завдання компаративістики з огляду на сучасний науково-технічний та інформативний бум.

Осінній номер журналу “Компаративна література” (Орегон) за 2001 рік повністю присвячений проблемам глобалізації у сфері гуманітаристики. Зокрема, Масао Мійоші у статті “Поворот планети: література, різноманітність та тотальність” веде мову про літературні студії початку нового століття, стверджуючи, що за останніх 20 років на цьому терені відбулися радикальні зрушення.

Варто зазначити, що найавторитетніші постаті сучасної культурології — а М.Мійоші належить саме до них — так чи інакше (найчастіше своїм походженням) пов’язані з так званим “третім світом”, або, принаймні, формувалися не лише під впливом європейської культурної традиції. Для них глобалізація означає не тільки й не стільки утворення, утвердження європейської культурної парадигми як домінантної в усьому світі, а радше розширення ареалу культурності шляхом залучення надбань інших регіонів, колишнього колоніального простору. Отже,

⁵ *Toward a Theory of Comparative Literature: Selected papers presented in the division of theory of literature at the XI International Comparative Literature Congress.* Ed. by Mario J. Valdes. — N.Y.; Bern; Frankfurt am Main; Paris, 1985.

актуальними стають проблеми взаємин, поділу сфер впливу та численних взаємодій між різними анклавом. "Ідея літератури, скомпонованої автономними формальними утвореннями, функціонує в основному лише всередині захищених стінами кількох традиціоналістських анклавів"⁶, — вважає дослідник. На його думку, як, до речі, й інших культурологів, занурених у проблеми постколоніальності, сучасний етап позначений занепадом самої ідеї нації-держави (це питання особливо важливе з огляду на формування української державності, і, очевидно, варте окремої розмови), а отже, в галузі культурних студій — заміною політичної економії культурою як центральною парадигмою. Це засвідчують спостереження над "тілом" самої літератури, адже все менше канонічних письменників та їхніх текстів стають центром уваги дослідників, все частіше увага громадськості концентрується на представниках маргінальних (колись) напрямів і течій. М.Мійоші називає три фактори, що впливають на формування цивілізаційної моделі у 80—90-х роках: домінування неоліберальної економіки, закінчення холодної війни та "поширення десоціалізованого індивідуалізму, або самозацікавленості й самотерпимості (self-indulgence) як раціонального вибору повсякденності"⁷. З погляду дослідника, саме ці фактори в контексті "глобалізації" радикально впливають на літературні студії. Щодо держави-нації, то затухання цього феномену для М.Мійоші очевидне. Отже, на порядок денний виноситься модель мультикультуральності, модель ризоматична, складена з безмежної або нескінченної множинності культурних, зокрема, літературних конкретик. А тоді — де зупиняється логіка різноманіття? Отже, "якщо літературні й культурні системи неспівмірні, ідея "компаративної літератури" стає оксюмором"⁸. І проблема тут не класифікаційна, вона значно глибша й пов'язана з тим, що "соціальна структура груп меншин прагне до колапсу в атомізації"⁹. Дезінтеграція і літературних студій, і компаративістики насувається як невідворотна реальність, і хоча літературна продукція залишається живою, її адекватне осмислення стає все проблематичнішим.

Сьогодні всі, очевидно, розуміють, що розчленування без синтезації загрожує повною дисиміляцією, розпорошенням, а для універсалізації потрібні нові центральної ідеї та фактори.

Як бачимо, пафос М.Мійоші у визнанні необхідності універсалізації збігається з пафосом аналогічного твердження, зробленого п'ятьма роками раніше А.Балакян. Різниця — у пропонованих моделях. М.Мійоші, скажімо, певен, що повернення до ідеї нації-держави не може бути плідним у добу мультикультуралізму та глобалізації. Організуючим уніфікуючим началом він пропонує вважати "ідеал планетаризму", космічно орієнтовану тотальність. Поки що така ідея не привела до організації повноцінного наукового проекту, а еколітература (поряд з іншими екопредметами) функціонує в межах мультикультурального та постколоніального дискурсів, які на сьогодні залишаються найбільш дійовими й перебувають у процесі розробки.

Проте існують і інші підходи до можливості функціонування нації в сучасну добу, які також так чи інакше залучають у сферу своєї діяльності компаративістику. Скажімо, Ф.Чеа на сторінках журналу "Diacritis" (1999 р.) стверджує, що процеси глобалізації зробили компаратив невідворотним, і навіть вивели його на рівень такої собі підсвідомої перспективи. Проте підвалини компаративу змінилися, адже

⁶ *Miyoshi, Masai. Turn to the Planet: Literature, Diversity, and Totality // Comparative Literature. Fall 2001. — N 4. — P.287.*

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid. — P.294.*

⁹ *Ibid. — P.287.*

підґрунтям порівняння служать “як емпіричний або об’єктивний базис, з якого компаратив починається, так і інтерес або розумний принцип (principle of reason), що мотивує будь-яку компаративістську діяльність”¹⁰. Отже, компаративістика, на думку автора, завжди була євроцентристською, і не тільки за своїм матеріалом, адже “певна ідея Європи виступала як світова історична модель”¹¹. Сьогодні постколоніальні студії розширили, а точніше, змінили обрамлення компаративу. А багато теоретиків навіть вважають, що “транснаціоналізм доби після холодної війни знецінив традиційно окреслені ареали студій”¹². Та “якщо порівнювані ареали а priori відмінні, яка може бути ре-винайдена платформа для компаративу?”¹³.

Ф.Чеа зосереджує увагу на різних тлумаченнях поняття “нація”, представлених сучасною постколоніальною наукою. Зокрема, ідеться про дискусію навколо праці Б.Андерсона “Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism” – “Уявлені спільноти: Міркування щодо походження й поширення націоналізму”. Суть андерсонівської концепції полягає у ставленні до нації як до “уявленої спільноти” (imagined community), значення якої зростає в добу “друкованого капіталізму”. Гіпотеза політолога щодо нарацій аналогу нації як сучасного роману не тільки визнана в політико-теоретичному дискурсі, а й впливає на формування літератури та культури. За такого підходу різке піднесення націоналізму у третьому світі позбувається свого реального значення, “вигадані сутності” трактуються як наслідок капіталістичної інтервенції, яка їх всіяко активізує. Неомарксист Б.Андерсон будує свої теорії нації, спираючись на креольський досвід, тобто досвід формування національної єдності в добу науково-технічних революцій, інформативних бумів і всієї суми взаємин людини із силами виробництва, забезпеченими найсучаснішими технологіями. Перенесення темпоральності створення нації на ХХ століття, століття “друкованого капіталізму”, робить увесь процес та його наслідки позаісторичними, позбавляє конкретики узагальнюючих факторів і водночас метафоризує його в дусі постмодерної спекулятивності. Не аuri постмодерну, а саме спекулятивності, коли визначальне твердження будується на гіпотезі (у даному разі наукове визначення нації можливе лише за умови врахування різних факторів і шляхів, що пролягають у конкретних часових і просторових реальностях) як на самоочевидній істині. Але, на противагу К.Марксу, Б.Андерсон оперує не матеріальними детермінуючими категоріями; він спирається на випадок як на домінуючий структурувальний елемент. Аналогії з нарацією / романом вибудовуються автором через визначення нації в добу “друкованого капіталізму”. Основний постулат Б.Андерсона – “synchronic mode of temporality” або симультанність, що дає змогу уявляти певну суверенну спільноту поза безпосередніми (face-to-face) стосунками”¹⁴, а отже, дає право вільно оперувати й іншими суверенними громадами. Така синхронність, яку дослідник називає “homogeneous empty time” (гомогенним порожнім часом), виступає фундаментальною характеристикою і нації, і роману нарації, тому нарація сприймається як аналог нації. Так створюється безмежне універсальне поле компаративу. Найактивнішими провідниками ідеї такої “уявленої нації” стають її діаспорні представники з “подвійною свідомістю”. Теорія про те, що інтернаціоналізовані вигнанці виколісують національну свідомість, безумовно, заслуговує окремої уваги й активно розробляється як одна з центральних у постколоніальній науці. І то не дивно.

¹⁰ Pheng Cheah. Grounds of Comparison // Diacritics. – 1999. – N 4. – P.7.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

Слід зазначити, що дискурс постколоніалізму аж ніяк не фондується на, так би мовити, первинній культурній або літературній продукції колишніх колоній; ідеться не про фольклор або літературу африканських племен чи навіть сучасну літературну продукцію, створену мовою, скажімо, суахілі. Ідеться про писаний мовою колонізаторів і відповідно такий, що зазнав так чи інакше впливу колоніальної культури, її місцевий різновид, адже кожен із згаданих авторів пройшов певний вишкіл чи то під час навчання в місцевій школі за часів колонізації, чи якимось іншим чином виявився причетним до західного способу мислення. Отже, поки що всі постколоніальні (не кажучи вже про мультикультуральні) розробки ведуться в аурі західної культури — будь то модель Саїда чи Муффасолі, Л.Гейтса чи В.Соллорса. Б.Андерсон та його прихильники не становлять винятку. Спільними дотичними мультикультуралізму й постколоніалізму виявляються кардинальні поняття, що зближують ці провідні сьгодні напрями. Це, скажімо, неоднорідність сучасної літератури як такої, множинність і варіативність як принципи організації цілого, характер взаємин між різними компонентами культури, поняття ІНШОГО, ІНАКШОГО як одне з визначальних в усій гамі сучасних досліджень. І вже ці спільні ракурси дають змогу дійти висновку про непересічне значення компаративістики в можливій інтерпретації означених проблем. Отже, компаративістика в сучасному контексті виявляється певним центром перехрещення ідеологічних сутностей, бо саме тут зустрічаються, вступають у діалог, взаємодіють проблеми національні-глобальні-постколоніальні. Тож не дивно, що пошук нових компаративістичних методик переходить у площину системності.

Стівен Тотосі де Зепетнік, який працює в Дослідницькому інституті компаративних досліджень, є водночас і професором компаративної літератури в університеті Альберти, заступником редактора "Канадського Ревю з Компаративної літератури", видає його електронну версію. Його книжка "Компаративна література: теорія, метод, застосування" (1998) — це водночас і авторська маніфестація засад "нової компаративістики", і підручник із цієї дисципліни. Відштовхуючись від численних тверджень про занепад компаративістики у традиційних центрах її дослідження — Франції, Німеччині, США (спираючись, зокрема, на доповідь Ч.Бернгаймера на з'їзді американських компаративістів (1993), на розвідку С.Басснетт 1993 р. "Компаративна література: критичний вступ", автор якої стверджує, що "сьогодні компаративна література в певному сенсі мертва"), Зепетнік констатує бурхливий розвиток цього важливого відгалуження в тих країнах, які тривалий час перебували щодо європейської науки на маргіналіях теоретичного розвитку — у Китаї, Японії, Бразилії, Португалії, Мексиці, Східній та Центральній Європі... Дослідник вважає, що за самою своєю природою компаративістика найбільш відповідає атмосфері нашого часу, адже вона створює поле для діалогу на численних рівнях сучасної культури й ментальності, до того ж органічно включає у сферу наукових інтересів провідні щодо функціональності категорії, "своє" й "чуже", а саме "Інший", "Інакшість" — поняття, які нині найбільше потребують свого осмислення. Уважно проаналізувавши теоретичний досвід попередників і оцінивши реальний стан компаративістики, Зепетнік підсумовує й накреслює власні перспективи її подальшого розвитку, взявши за основу "системний та емпіричний підходи до літератури та культури, обрамлення та методології. Я вірю, що має бути новаторський та методологічно точний підхід до вивчення літератури та культури"¹⁵, — зазначає дослідник. Він формулює свої постулати як маніфест, в якому

¹⁵ Steven Totosy de Zepetnik. Comparative Literature. Theory. Method. Application. Amsterdam: Atlanta. 1998. — P.14.

насамперед стверджує, що компаративна література – це рухомий діалог, між культурами, мовами, літературами та дисциплінами; вивчати літературу треба у її взаємозв'язках з іншими формами естетичного осягнення світу, з іншими гуманітарними та соціальними дисциплінами; а отже, компаративістика – наука інтердисциплінарна (інтрадисциплінарна, мультидисциплінарна, плюридисциплінарна – аналітична командна робота).

Чи не найосновніший принцип Зепетніка стосується того, що приваблює його в компаративістиці: “Як дисципліна компаративістика, як бачимо, забезпечує наші знання множинними підходами, що ґрунтуються на наукових засадах”¹⁶.

Зепетнік дуже високо поціновує літературу, насамперед її комунікативні когнітивні, виховні функції. “Більшістю визнається, що культура взагалі і література зокрема – це діяльність, що визначає гуманність індивідуально, соціально, політично й навіть економічно... Як вчений, який приречений досліджувати літературу та культуру, я вважаю нинішню маргіналізацію гуманітарних наук – очевидну в глобальному масштабі – тривожною”¹⁷. Здолати таку ситуацію можна лише зусиллями самих дослідників, запропонувавши методики та підходи, здатні принести зримі наслідки. Аби їх досягти, слід не забувати абетку наукової методики, єдність аналізу й синтезу. Що ж до гуманітарних наук, то останні десятиріччя, що проходили, як уже зазначалося, під гаслами деконструктивізму, вирізнялися явною перевагою розчленування, фрагментації над синтезуванням або навіть синкретичністю. Тож методика, яку пропонує Зепетнік для оздоровлення компаративної літератури – Систематичний та Емпіричний Підходи. Саме вони сформульовані в його Маніфесті Нової Компаративної Літератури й реалізовані в шести розділах книги-підручника (література та культурна співучасть, компаративна література як інтердисциплінарність культури, периферійність та компаративна література, жіноча література та чоловіки, що пишуть про жінок, перекладацькі студії та компаративна література, вивчення літератури та електронна доба), де на основі нових методологічних засад здійснено компаративний аналіз багатого конкретного текстуального матеріалу з різних національних літератур: французької, австрійської, німецької, американської, угорської та ін.

Дослідник визнає, що його проект не знаходить повної підтримки серед колег, проте елементи системного підходу, оперування емпірикою констатує в багатьох авторів, скажімо, в Е.Саїда з його трактовкою теорій Дерріди та Фуко (розділ “Критицизм між культурою і системою” у книжці “Світ, текст і критик”), у Д.Фоккеми (стаття “Компаративна література і нова літературна парадигма”), у Грінблатта – у трактуванні ним Нового Історизму.

Згадує Зепетнік і полісистемний підхід до літератури, який зобов'язаний своєю появою теорії комунікацій, і його аплікатора до літературної конкретики тель-авівського вченого Ітамара Івен-Зохара, який значною мірою спирається на формалістичні постулати Юрія Тинянова.

Отже, Зепетнік пропонує трактування компаративістики як самостійної галузі літературної науки, яка може виявитися надзвичайно продуктивною в умовах сучасності, оскільки виступає природним полем для зустрічей, взаємин, схрещення чи відштовхування, діалогу чи поліологізації теорії, необмеженої різноманітної літературної практики, якщо вона використовує плідні наукові методики і прагне до синтезації.

“Система “література” и методы ее изучения” – так називається книга-підручник, що стала наслідком співпраці українського й російських учених – В.Зінченка, В.Зусмана та З.Кірнозе (1998). В.Зінченко (розділ “Системний підхід

¹⁶ *Ibid.* – P.19.

¹⁷ *Ibid.*

до літератури") простежує вітчизняну історію структурування системних підходів до літератури від Р.Якобсона – Ю.Тинянова до Ю.Лотмана, який також апелює до теорії комунікацій та інформатики, розглядаючи літературу як систему. Тут дослідник послуговується системою в тому її трактуванні, яке запровадив лауреат Нобелівської премії бельгійський учений-фізик І.Пригожин. Спираючись на традиційні натурфілософські категорії, Пригожин подає нове тлумачення хаосу як постійного джерела порядку, а отже, на відміну від класичних зразків, що будуються на причинно-наслідкових зв'язках, у його системі велика роль відводиться випадку. Тож, на думку В.Зінченка, "система літератури" і, як варіант, "система компаративістики", побудовані на таких засадах, відходять від суворої детермінованості, наближаються до самої природи мистецтва як поодинокого й унікального, де у "випадку", в "осяянні" як у моментальному спалаху концентруються й реалізуються величезні енергії й потенції митця.

Усіляко підтримуючи необхідність системності й емпіричності як підвалин компаративістики, вважаємо, що естетична природа матеріалу цієї наукової галузі вимагає специфічного підходу до його узагальнення, і шукати такого підходу варто в новітніх натурфілософських досягненнях, що спираються на найсучасніші відкриття у сфері антропософії.

Ми зупинилися лише на кількох новітніх теоріях тлумачення компаративістики як сучасної самостійної літературної науки. Вони різні й за настановами, й за методологією, але всі свідчать про величезні потенції молоді науки, про її надзвичайну співзвучність із кардинальними проблемами сучасної гуманітаристики, а основне – про те, що вона, безперечно, має майбутнє, адже перебуває в русі, у дорозі, у пошуку.

Світлана Барабаш. *"Душа прозріє
всесвітом очей..."*. Поетичний світ
Ліни Костенко. – Кіровоград: Полі-
граф-Терція, 2003. – 272 с.

Юрій Дараган. *Срібні сурми. Поезії*
/ Біогр. нарис, упоряд. та прим.
Л.В.Куценка. – К: Веселка, 2004. – 127 с.

У монографії розглядаються літературознавчі, філософські і психологічні аспекти творчості Ліни Костенко, зокрема історіософська концепція поетеси, її пейзажна та інтимна лірика. Доробок Ліни Костенко аналі-

зується в контексті української поезії ХХ ст. як мистецька трансформація базових характеристик української ментальності й духовності, як актуалізація національної культурної традиції.

Уперше в Україні окремим виданням прийшла до читача поезія одного з чільних представників Празької поетичної школи. Сюди увійшли твори з єдиної прижиттєвої збірки поета "Сагайдак", вірші, друковані в періодиці й віднайдені в архівах. Великий нарис Л.Куценка про поета – перша спроба життєпису Ю.Дарагана, створена на основі архівних матеріалів і спогадів про митця.

